

Anna DANIELOVÁ

HLEDÁNÍ ABRAMA TERCE. DOBOVÉ ARCHIVNÍ MATERIÁLY VYDANÉ PŘED ODHALENÍM PRAVÉ IDENTITY AUTORA

*The Search of Abram Tertz. Archive Materials Published
before the Author's True Identity was Revealed*

Keywords: *Russian emigration, exile, Abram Tertz, Andrei Sinyavsky*

Contact: *Masarykova univerzita; an.danielova@gmail.com*

1. Zrození Abrama Terce

Životní osudy ruského literárního kritika a spisovatele Andreje D. Siňavského¹ by se samy o sobě – s jistou ironií a nadsázkou – mohly stát námětem dobrodružného románu. Ostatně ironie byla Siňavskému obzvlášť blízká. Klíčovou roli v celém příběhu sehrálo spisovatelovo alter ego Abram Terc, o kterém sám Siňavskij říkal, že je to člověk „dobrodružný“².

Vše začalo povídkou *Суд идём*, kterou se Siňavskému v roce 1956 podařilo prostřednictvím francouzské přítelkyně poslat na Západ. Povídka pak o tři roky později vychází v Paříži v polské revue *Kultura*. Následuje esej *Что такое социалистический реализм* (1959) a soubor povídek *Фантастические рассказы* (1961). Před odhalením a zatčením ještě vychází novela *Любимов* (1964). Souběžně s tím se v SSSR rozvíjí úspěšná kariéra Siňavského jako nadějněho literárního vědce a kritika. Že právě on je skutečným autorem textů podepsaných jménem Abrama Terce³, v té době neměl nikdo

---

¹ A. D. Siňavskij (1925–1997), ruský literární vědec, kritik a spisovatel, disident, politický vězeň a emigrant. Studoval na filologické fakultě MGU, kde v roce 1952 úspěšně obhájil svou disertační práci *Роман М. Горького „Жизнь Клим Самгина“ и история русской общественной мысли конца XIX – начала XX вв.* V 50. letech se objevují jeho první literárněvědné a literárně kritické práce, například o V. Majakovském. Patřil k předním literárním kritikům časopisu *Новый мир*, učil v MGU a ve škole při studiu MCHAT. Zabýval se také dílem B. Pasternaka, je autorem předmluvy k jeho básnické sbírce vydané v roce 1965. Od roku 1956 až do svého zatčení v roce 1965 posílal pod jménem Abram Terc své beletristické i literárněvědné texty za hranice SSSR. Za tuto činnost byl v roce 1966 odsouzen k sedmi letům v nápravně-pracovním táboře. Po svém propuštění v roce 1973 opustil i se svou rodinou SSSR a emigroval do Paříže, kde v roce 1978 začal vydávat literární časopis *Синтаксис* (1978–2001).

² Dokument *Абрам да Марья* (Kultura 2008). Dostupné z: https://vtoraya-literatura.com/publ_333.html. (2023-04-29).

³ Abram Terc bývá nejčastěji popisován jako *literární maska* Siňavského. Mezi základní „vlastnosti“ Terce patří: výrazná citátovost a množství literárních reminiscencí, parafrází klasických textů a parodií; stylistické provokace; orientace na expresionismus a modernistickou grotesku. V jistém ohledu můžeme zrození neskutečného Terce

tušení. Marie Rozanovová, žena Andreje Siňavského, vzpomíná, že bylo až překvapivé, jak dlouho hra s režimem trvala. Nevyhnutelnost soudu i zatčení byla všem zúčastněným jasná, otázkou bylo jen, kdy k tomu dojde. V roce 1966 byl Siňavskij spolu se svým kolegou a přítelem Julijem Danielem obviněn z antisovětské činnosti, která spočívala v publikování textů v zahraničí a současně v účasti na jejich převozu za hranice. Rozsudek zněl sedm let v nápravně-pracovním táboře přísného režimu.⁴

Raná díla Siňavského-Terce vyvolala zájem nejen v rámci ruské diaspory. Svě čtenáře si našla také díky překladům do češtiny, polštiny či angličtiny. Texty uvedené v dané studii jsou vybrány právě s ohledem na periodikum, ve kterém byly publikovány – jmenovitě jde o český exilový literární časopis, americký levicový čtvrtletník a ruský exilový týdeník. A také proto, že jejich autoři si kladou velmi podobné otázky a současně vynikají citlivostí, s níž se jim daří vyobrazit spisovatelův portrét.

2. Hledání Abrama Terce

V roce 1960 v českém exilovém časopise *Svědectví* (№ 12) vychází první a dosud jediný překlad povídky *Cyð uděm* (*Proces začíná*, přel. Minka Rybáková), doplněný o důležitou poznámku týkající se autorství: „Pod pseudonymem Abram Terz se skrývá soudobý sovětský spisovatel, žijící v Moskvě, a patrně příslušník mladší sovětské literární generace.“⁵ O dva roky později v témže časopise se Stefan Bergholz⁶ ve svém příznačně pojmenovaném článku *Kdo je Abram Terc?* podrobněji zamýšlí nad tím, kdo se pod pseudonymem skrývá. Kromě povídky *Cyð uděm* se autor článku opírá také o soubor povídek *Фантастические рассказы* a esej *Что такое социалистический реализм*. Je důležité si uvědomit, že Abram Terc byl v daný moment chápán jako pseudonym, nikoli jako literární maska, jak bude později vykládán. Bergholz hledá skutečného spisovatele, konkrétního člověka, který žije v SSSR a jehož k používání pseudonymu vedou vlastní, jistě oprávněné pohnutky. Podle něj již samotná volba židovského jména leccos naznačuje, obzvláště – jak sám zdůrazňuje – v zemi latentního antisemitismu: „V jeho díle nalézáme jak židovský *mutterwitz*, tak jako typický moskevský sarkasmus, židovskou hysterii stejně jako mužickou obhroublost. Otázka, zda Terc je nebo není žid, zůstává bez jednoznačné odpovědi“ (Bergholz 1962: 123–126). Přesto však nepochybuje,

---

považovat za demonstraci nezávislosti umění na skutečnosti. Mýtický Terc, pohybující se v jiném, fantaskním světě, navíc stírá hranice mezi autorem, čtenářem i postavou.

⁴ Abram Terc bývá nejčastěji popisován jako *literární maska* Siňavského. Mezi základní „vlastnosti“ Terce patří: výrazná citátovost a množství literárních reminiscencí, parafrází klasických textů a parodií; stylistické provokace; orientace na expresionismus a modernistickou grotesku. V jistém ohledu můžeme zrození neskutečného Terce považovat za demonstraci nezávislosti umění na skutečnosti. Mýtický Terc, pohybující se v jiném, fantaskním světě, navíc stírá hranice mezi autorem, čtenářem i postavou.

⁵ In: *Svědectví* 1960 (12), s. 324. Dostupné z: <http://scriptum.cz/cs/periodika/svedectvi> (2023-04-29).

⁶ Pseudonym polského spisovatele a překladatele Aleksandra Wata (1900–1967).

že se jedná o sovětského člověka, pravděpodobně humanitně vzdělaného. Také se snaží uhodnout autorův věk a vztah a zkušenosti s režimem. Na základě jeho mistrného portrétu důstojníka MVD (v povídce *Гололедница*) usuzuje, že byl Terc možná vyslýchán či vězněn státními orgány. Jednoznačnou odpověď však nenalézá.

Zvláště si pak Bergholz všímá stylistické roviny: „Tercův styl je eklektický a autor není příliš vybíravý v uměleckých metodách, jichž užívá, a dokonce občas nasazuje plačtivý tón mladého ztracence, což by naznačovalo, že běží o spisovatele začínajícího. Na druhou stranu nutno uvážit, že autor musí po sobě smazávat všechny stopy, což ho vede k úmyslnému napodobování cizích literárních vzorů, k předstírání jistých charakterových vlastností a přejímání jistých ruských literárních tradic“ (Bergholz 1962: 123–126). Specifický tercovský styl nutí Bergholze k několika úvahám: skrývá se pod pseudonymem již zavedený sovětský spisovatel? je to začátečník? živořící literát? grafoman? Opět není schopen jasně odpovědět, dodává jen: „Jedno je jisté: Tercovo dílo je pronikavě a nelíčeně prosyceno roztrpčením, zklamáním, ponížením, závistí, tak charakteristickými pro spisovatele, který byl v minulosti strašlivě podveden a zklamán“ (Bergholz 1962: 123–126).

Vztah Terce k komunistické ideologii je pro Bergholze rovněž důležitý. Terc je podle něj jako představitel *šuplíkové literatury* svobodným hlasem přicházejícím z tzv. druhého břehu, je však „analytikem a zároveň produktem zvláštní situace své země“ (Bergholz 1962: 123–126). Bergholz si všímá, jak Terc pracuje s komunistickou ideologií, co si z ní vypůjčuje, jaké stopy na něm zanechala... A dochází k závěru, že Terc nepatří mezi radikální odpůrce režimu, je to spíše „typický sovětský“ intelektuál, který se vysvobodil z pout dogmatu. Tuší v něm ovšem názory i náladu panující pravděpodobně v malé části sovětské mládeže: „Jeho vize skutečnosti je její vizí, jeho poměr k této skutečnosti jejím poměrem“ (Bergholz 1962: 123–126). Vysvobození z pout dogmatu s sebou přináší přehodnocení sovětské reality, které ovšem může být velice bolestné. Bergholz tvrdí, že Terc východisko z dané situace našel – a to hledání prosté, lidské, nedialektické morálky: „Zde pramení jejich puritánské výhrady k západnímu *roman [b]aroque* a k odlidštěné abstrakci, a zároveň jejich záporný poměr ke způsobu sovětského života a umění. Mají jednu vášnivou potřebu: svobodu, ale nikoli svobodu západního stylu, intelektuálsky chladnou a individuální, ve své podstatě soukromou hodnotu, ale kladnou a reálnou svobodu společenskou“ (Bergholz 1962: 123–126). Svoboda, zejména svoboda umělecká je – jak se ukázalo později – zásadním tématem pro Abrama Terce, respektive Andreje Siňavského. Což se Bergholzovi, aniž by znal pravou identitu autora, podařilo vycítit již v několika málo tehdy vydaných textech.

V roce 1960 vychází v americkém levicově orientovaném časopise *Dissent* (№ Winter 1960) anglický překlad eseje *Что такое социалистический реализм* (On

Socialist Realism, přel. George Dennis). Knižní vydání následuje hned vzápětí (v nakladatelství Pantheon Books, 1961) a je doplněno o předmluvu, jejímž autorem je polský spisovatel Czesław Miłosz⁷. I tato literární událost vyvolala spekulace o tom, kdo je Abram Terc. Časopisecké vydání je uvozeno několika poznámkami samotného překladatele. O stylu George Dennis píše: “The article is written in poetic prose, the oldest type of Russian prose, whose persistence in Russia was recently revealed to the West by the publication of *Doctor Zhivago*. This persistence may be news also to the Russians. This article should help to allay the fears recently expressed by Constantine Paustovski, a talented and humane Soviet writer, that the Russian language would be completely replaced by a party jargon.”⁸ Také upozorňuje amerického čtenáře, že originál obsahuje ještě více vykřičníků a otazníků než překlad. Je podle něj plný metafor, poetických obrazů a vlastní rytmičky, což souvisí nejen s individuálním stylem autora, ale vychází to také z charakteru národní literatury. I jeho zajímá vztah autora ke komunistické ideologii: “Our author has freed one of his feet from Communism. He uses it to kick Communism, and some of his kicks are pretty hard. But his other foot is still stuck in Communism – and stuck fast.”⁹ Zároveň zdůrazňuje ironii, která prostupuje celý text a která vždy byla oblíbeným nástrojem ruských (a vlastně i evropských) spisovatelů. K překladatelovým poznámkách redaktoři časopisu dodávají: “We believe that this article presents an incomparable portrait of a highly intelligent and cultivated man, whose sentiments, ironies, even confusions may well be shared by other literate Russians.”¹⁰ Jsou také přesvědčeni o tom, že západní demokraté a socialisté by měli Abrama Terce pozorně vyslechnout.

Czesław Miłosz ve své předmluvě správně hádá, že Abram Terc patří k mladší sovětské generaci, která byla plně vychovávána v porevolučním systému. A také jako výše citovaní řeší vztah Abrama Terce a komunismu: “If we are to understand him, we must abandon the division of people into Communists and anti-Communists. If this anonymous Russian were asked whether he is a Communist or an anti-Communist, he would almost certainly shrug and answer: *What does that mean?*” (Miłosz 1960: 362–368). Miłoszovi se velice citlivě daří pochopit podstatu Abrama Terce – nechce být bojovníkem za lidská práva ani vůdcem opozice, tak radikální pozice je mu cizí. Abrama Terce zajímá vždy a především umění a svoboda, což později mnohokrát vysvětloval sám Siňavskij. Proto Miłosz píše, že esej *Что такое социалистический реализм* by mohl být za svobodnějších podmínek chápán v první řadě jako manifest za právo

---

⁷ Předmluva vychází zvláště rovněž v časopise *Dissent* (1960, № Fall). Uvedené citace odkazují právě k tomuto vydání.

⁸ In: *Dissent*. 1960 (№ Winter), s. 39. Dostupné z: <https://www.dissentmagazine.org/issue/winter-1960> (2023-04-29).

⁹ *Ibidem*, s. 40.

¹⁰ *Ibidem*.

kritizovat. Na rozdíl od Bergholze předpokládá, že Terc reprezentuje ideje velké části mladých sovětských intelektuálů.

Vzhledem k publiku, ke kterému se obrací, se Miłosz snaží vysvětlit některé pojmy, jež mohou být pro amerického čtenáře nepochopitelné. Především zdůrazňuje, že socialistický realismus není jen literární směr, ale je to také filozofie a základní kámen komunistické doktríny. A je tedy přímo zodpovědný za smrt milionů mužů i žen. Bojovat proti socialistickému realismu – tak jak bojuje Abram Terc – znamená bojovat za pravdu a člověka jako takového. Miłosz také tvrdí, že západní čtenář jen těžko uvěří, že text plný tak silné ironie a lyrické zuřivosti – což jsou prvky obvykle spojované s moderní literaturou – mohl vzniknout v zemi, jež je již několik dekad zcela uzavřena před světem. Zde však Miłosz zdůrazňuje, že ruská literatura je tak ohromná, že dokáže nabídnout nejrůznější modely. Domnívá se také, že tendence, které se projevují v tercovském stylu, nejsou mezi soudobými (byť třeba neoficiálními) ruskými spisovateli ojedinělé. Co je však podle něj na eseji nejpodstatnější? – “What the anonymous Russian writer does for us is to let us for a time enter the skin of a Russian, into a circle inaccessible to anyone without the same background of experiences and rooted in another tradition. His wide knowledge of Russian literature both old, and new show we are dealing with a professional, whose answers to the fundamental questions are not merely academic, for his own progress and realization of himself as a writer depend on them” (Miłosz 1960: 362–368). Miłosz si uvědomuje, že Abram Terc se dopustil vážné kritiky vlastního národa. A je důležité podtrhnout, že se jedná o národ ruský, pro který je národní hrdost odjakživa nedotknutelná. Přesto však Miłosze to, čeho se dopustil Abram Terc, naplňuje jistou nadějí – možná je hlas Abrama Terce znamením, že se sovětská společnost mění: „That is why the voice of this anonymous Russian is so important, and it is interesting to consider how far it bears witness to a ripening of new tendencies directed against the heritage of Stalinist era, and also what prospects these new tendencies have of emerging triumphant. Moderate optimism seems called for, since the number of factors working for or against are about equal“ (Miłosz 1960: 362–368). Možná, uzavírá Miłosz svoji předmluvu odkazem na Pjotra Čaadajeva, můžeme doufat, že jednou přijde chvíle, kdy se ruský národ stane součástí lidstva.

V roce 1962 vyšla v ruském exilovém časopise *Новое русское слово* recenze sbírky povídek *Фантастические рассказы*, jejímž autorem byl ruský písíci spisovatel židovského původu Julij Margolin. Ve své recenzi Margolin poukazuje na linii vedoucí od Isaaka Babela až k Abramovi Tercovi. O Tercově stylu píše: “Терц писатель непримиримый. Писатель опустошенный, хотя в самом сочетании этих слов содержится противоречие. Протест ведь свидетельствует о силе жизни, о ее неиспользованных

возможностях и ресурсах. Надо вникнуть в «фантастику» Терца, пробиться сквозь цинизм, богохульство, нарочитую развязность стиля, вызывающе грубую эротику, чтобы услышать этот голос «из-под земли». Литературные манеры Терца далеки от изысканности, это реакция на советское «благополучие». И если Бабеля – тридцать лет тому назад – можно было называть «экспрессионистом», то наш современник Терц – сюрреалист" (Марголин 1962). Margolin se plně soustředí na analýzu jednotlivých povídek a nezatěžuje se úvahami, kdo se může pod jménem Abram Terce skrývat či jaký má autor vztah k sovětské skutečnosti. Skutečnost vůbec je podle Margolina Tercovi protivná: "Терц с ожесточением ломает законы социалистического и всякого реализма; действительность внушает ему глубокое отвращение и недоверие. Он с ней расправляется, поступает с ней по своему усмотрению. Отсюда – самоирония, ибо автор сам тоже – часть той же ненавистной и проблематической действительности" (Марголин 1962). Tyto postřehy trefně vystihují Siňavského vztah k realistickým uměleckým metodám, s čímž souvisí i principy fantastického realismu¹¹, ke kterému se později bude sám Siňavskij hlásit. Na konec Margolin výstižně dodává, že *Фантастические рассказы* jsou výsledkem fantastické situace, ve které se autor nachází.

3. Závěrem

Je zajímavé sledovat, že se všem uvedeným autorům shodně podařilo pochopit nejednoznačnost vztahu Abrama Terce ke komunistické ideologii – rozhodně o něm nemůžeme tvrdit, že by patřil mezi radikální odpůrce režimu. Czesław Miłosz dokonce píše, že jakákoli pozice PRO vs. ANTI je mu zcela cizí. Cítíme v něm sice vysvobození z pout dogmatu, ale současně vidíme – jak výstižně pojmenovává George Dennis –, že stále stojí jednou nohou pevně zaklesnutý v síti komunistické ideologie. Stefan Bergholz tento stav nazývá „být analytikem i produktem zvláštní situace své země“. Autoři také správně odhadují, že se jedná o intelektuála plně vychovaného v sovětském režimu, jenž je vzdělán především v oblasti literatury a umění.

Siňavskij celý život trval na nezávislosti umění, na jeho apolitičnosti a nepoplatnosti jakýmkoli vněliterárním záměrům. I o tom citování autoři hovoří – nejednou

---

¹¹ Fantastický realismus můžeme chápat jako směr odklánějící se od reality, jejíž podstatu nedokáží postihnout realistické postupy. S pomocí groteskna, hyperbol a oxymóronů vytváří iluzi jiné, skutečnější reality. V případě Abrama Terce se tradice starší ruské literatury (Gogol, Dostojevskij) spojují s poetikou socialistického realismu. Vzniklá intertextuálnost využívá principy postmoderní ironie a pracuje s žánry eklekticky. A také: „Beletrie zde není chápána jen jako odraz reality, neuvažuje se o historickém, výchovném či jakémkoli jiném dalším významu; je to svébytný tvar, součást kultury, jejíž smysl je sám v sobě. Je to také hra na život, upravená, transformovaná, napodobená realita, která je schopna k ní říci mnoho důležitého v nadreálné rovině“ (Hrala, M. *Ruská moderní literatura 1890–2000*. Praha: Karolinum, 2007, s. 289).

zmiňují, že pro Terce je ze všeho nejdůležitější svoboda umění. Což považujeme za jeden z pilířů Siňavského vlastní koncepce umění. Ostatně již během svého procesu se snažil umění hájit jako fenomén nepodléhající žádným soudům a o svém konfliktu se režimem říkal, je založen čistě na „stylistických rozepřích“, nebyl tedy podmíněn politickými nebo ideologickými cíli. Stylistické rozepře znamenají především stylistickou svobodu, která stojí v absolutní opozici k tehdejšímu monopolu socialistického realismu. A proto Siňavskij vysílá – jako výraz této svobody – Abrama Terce za hranice vlastní země, kde se konečně setkává se svými čtenáři, jejichž pátrání po pravé identitě spisovatele se stává součástí daného literárního experimentu.

Summary

The focus of presented article lies on reception of Abram Tertz's early works published in the West before the author's true identity was revealed. Andrei Sinyavsky (1925–1997), publishing under name of Abram Tertz, was a Russian literary scientist and author, convicted of subversion by the Soviet government in 1966 and sentenced to seven years of hard labour. After being released he was allowed to emigrate to France. The analyzed texts have been selected with a special emphasis on author's attempt to characterize Tertz's attitude to communist ideology as well as his origins and education.

Literatura

- Bergholz, S.** Kdo je Abram Terc? *Svědectví*. 1962 (18), s. 123–126. Dostupné z: <http://scriptum.cz/cs/periodika/svedectvi> (2023-04-29).
- Hrala, M.** *Ruská moderní literatura 1890–2000*. Praha: Karolinum, 2007.
- Milosz, Cz.** „Socialist realism“: Introduction. *Dissent*. 1960 (№ Fall), s. 362–368. Dostupné z: <https://www.dissentmagazine.org/issue/fall-1960> (2023-04-29).
- Марголин, Ю.** От Исаака Бабеля к Абраму Терцу. *Новое русское слово* 1962 (12. 1.). Режим доступа: <https://tamizdatproject.org/en/reviews/yuli-margolin-isaac-babel-abram-terts> (2023-04-29).

Elektronické zdroje

Абрам да Марья (Kultura 2008). Режим доступа: https://vtoraya-literatura.com/publ_333.html. (2023-04-29).

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0